



ד'תשכ"ו

בס"ד

יום הכיפורים, תשע"ח, מספר 1238

"ושלח ביד איש עתי" – ואפילו בשבת

יהודה זולדן

אם חל בשבת, אלא להתיר מצב מיוחד; כשהשעיר חולה, והדיון הוא אם מותר לשאתו על הכתף בשל היציאה מתחום שבת.² הרב משה פיינשטיין, הסביר את דבריו של רב ששת:

הדברים שמוכרח לעשות בהשעיר מצד מצות היום הוא בכלל הלימוד דכל עבודת היום שדוחה שבת ואין צריך על זה לימוד מיוחד. ואף שהיא מצוה שבחוץ ולא עבודה שבפנים, ... כל עבודת היום לא יוכלו לקיים בשבת דתלויין זה בזה דהא אף הסדר מעכב, ולכן ממילא מאותו הלמוד ששעיר הפנימי וכל עבודת היום דוחה שבת, ידעינן שגם מצות שלוח ודחיפת השעיר דוחה שבת. אבל הרכבתו על כתפו בחלה, שרק דבר מקרה הוא, ואינו מדיני המצוה שבכל שלוח, לא נוכל למילף (=ללמוד) שידחה שבת מעצם עבודת היום, משום דלא יגרע עבודת היום דהא היה ראוי לשלוח כשילך בעצמו, וצריך לקרא (=פסוק) מיוחד שמצות שלוח דוחה שבת מצד עצמו.³

את המלאכות שהיו עושים בכל שנה, כשיום הכיפורים חל ביום חול, בהקשר של שעיר המשתלח - כמו איסור מחמר ואיסורי נטילת נשמה, תחומין והוצאה - אין צורך להתיר, מפני שכך היא הדרך לקיום המצווה. רב ששת טען, שדרשת הפסוק נועדה ללמד היתר במקרה נדיר, כשהשעיר חולה ויש צורך לשאת אותו.

לעומת זאת, בתלמוד הירושלמי (יומא ו:ג, מג ע"ג) דרשה זו מופיעה ללא כל תוספת, וכפי שהיא מופיעה במדרש ההלכה. מה הצורך בדרשה זו, הרי את כל עבודות היום עושים גם כשיום הכיפורים חל בשבת? הרי"ד סולבייצ'יק, הסביר דרשה זו כך:

ונראה ששילוח השעיר שונה משאר קרבנות, מפני שהוא עבודת חוץ,

יום הכיפורים הוא "שבת שבתון" (וי' טז:לא). כל איסורי שבת חלים גם ביום הכיפורים, ועליהם נוספים האיסורים המיוחדים של היום. אולם בבית המקדש עושים ביום הכיפורים, כמו בכל שבת, מלאכות שאין עושים מחוץ למקדש כמו שחיטה, ועוד.

על הפסוק: "וְשַׁלַּח בְּיַד אִישׁ עֵתִי הַמְדַבֵּרָה" (שם:כא) נדרש במדרש ההלכה: "ושלח ביד איש עתי המדברה" - עתי אף בשבת" (ספרא פרשה ד, ד). גם כשיום הכיפורים חל בשבת, משלחים את השעיר למדבר.

בדברינו להלן נבקש לעמוד על ההבדל בהבנת מדרש הלכה זה בתלמוד הירושלמי ובתלמוד הבבלי. לשם חידוד ההבדל, נפתח בתלמוד הבבלי (יומא סו ע"ב), שם למדרש ההלכה הזה יש המשך:

"עתי" - ואפילו בשבת. ...למאי הלכתא? אמר רב ששת: לומר שאם היה חולה מרכיבו על כתפו.¹

לדברי רב ששת, הדרשה "עתי" - אפילו בשבת" לא נועדה להתיר את המלאכות הכרוכות בשילוח השעיר ביום הכיפורים גם

* הרב ד"ר יהודה זולדן הוא מפקח מרכז להוראת תלמוד ותושבע"פ בחינוך הדתי, ומרצה במדרשה לנשים באוניברסיטת בר-אילן.

¹ במדרש ההלכה (ספרא שם) וכן בתלמוד ירושלמי (שם) נדרשה דרשה נוספת על הפסוק: "עתי - אפילו בטומאה". בתלמוד בבלי (יומא שם) וגם בהקשר זה מופיעים דברי רב ששת: "עתי" ואפילו בטומאה. למאי הלכתא? אמר רב ששת: לומר שאם נטמא משלוח, נכנס טמא לעזרה ומשלחו". ייתכן שלרב ששת הייתה מסורת שלהלכות אלו כיוון מדרש ההלכה. על רב ששת העיד רב נחמן: "הא אנא ורב ששת דתנינא הלכתא וספרא וספרי ותוספתא וכולא גמרא" (שבועות מא ע"ב); על רב חסדא מסופר שכשהיה נפגש עם רב ששת, היו שפתיו רועדות מבקיאותו של רב ששת במשניות ובברייתות (עירובין סז ע"א); רב ששת היה עונה מברייתות (זבחים צו ע"ב); רב חמא דרש על רב ששת את הפסוק (קה' ז:יא): "טובה חקמה עם נחלה" מפני שהיה בקי בברייתות (בכורות נב ע"ב ותוס' ד"ה קרי).

² כך ע"פ המשך דברי הגמרא שם.

³ הרב משה פיינשטיין, שו"ת אגרות משה, חלק א, קדשים וטהרות סי' טז, עמ' שעו.

שילוח השעיר בהקשר של שבת מלמדת על מעמדו של השעיר מאז שהוא יצא מהמקדש לקראת שילוחו במדבר: הוא נחשב לקרבן ציבור, אף שפעולת הקרבתו נעשית מחוץ למקדש ולא על גבי המזבח. בלא הדרשה לא היינו יודעים זאת, ואי אפשר היה לשלח את השעיר בשבת. ולעומת זאת, על פי רב ששת שהובא בתלמוד הבבלי, הדרשה לא נועדה ללמד על המעמד של השעיר מחוץ למקדש, ואין כל ספק שיש לשלח את השעיר ביום הכיפורים שחל להיות בשבת. הדרשה נועדה ללמד על מקרה חריג, כשאי אפשר להוליך את השעיר ברגליו בשל העובדה שהוא חולה.⁷

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

f [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

ומהלימודים שבאו להתיר עבודה בשבת כגון: "במועדו" – ואפילו בשבת" (פסחים עז"א), לא ניתן ללמוד דחיית שבת אלא לגבי קרבנות פנים, שכן קרבנות שבת עצמה הם של פנים. אך שילוח שעיר שאין לו אח ורע בסדר היום דשבת, מאחר שנעשה מחוץ למקדש, לא ניתן ללמוד מ"במועדו" ולפיכך היה צריך לדרוש: "עתי' - אפילו בשבת". ברם, הדברים ניתנו להיאמר ביחס לשבת. אך לגבי יום כיפור שיש בו חיוב מפורש של שילוח השעיר, אין צורך בגזירת הכתוב להתיר מלאכה הכרוכה בו.⁵

בתוספתא (ת' יומא [ליברמן] ג, יד) הובא דיון בין ר' אליעזר ותלמידיו בכמה שאלות, ואחת מהן: "שאלו את רבי אליעזר: חלה - מהו שירכיבהו על כתפו?" ע"פ התוספתא ר' אליעזר לא ענה לשאלה, כי הוא לא היה עונה על מה שלא שמע מרבותיו, אך בתלמודים הובאו תשובותיהם של חכמים: "חלה המשתלח מרכיבו על החמור" (י' יומא שם), "חלה מרכיבו על כתפו" (ב' יומא שם). רב ששת התבסס בדבריו על תשובת חכמים. השאלה והתשובה מה עושים כשהשעיר חולה נידונה בתוספתא וכן בתלמוד הירושלמי ובתלמוד הבבלי לא בהקשר של יום הכיפורים שחל בשבת, אלא גם כשיום הכיפורים חל בחול.

לפנינו הבדלים מהותיים בהצגת מדרש ההלכה בספרא ("עתי - ואפילו בשבת") כפי שהובאה בתלמוד הירושלמי, לבין פרשנות הדרשה בתלמוד הבבלי.⁶ דרשת הירושלמי על

⁴ "במועדו" (במ' כח:ב) לעניין שחיטת קרבן התמיד; "במועדו" (שם ט:ב) לעניין שחיטת קרבן הפסח כשיום י"ד בניסן חל בשבת.

⁵ הר"ד סולובייצ'יק, **שיעורי הגר"ד** – עבודת יום הכיפורים, עמ' קנא-קנב. דברים דומים ובקצרה: הרב אשר וייס, **מנחת אשר: ויקרא**, עמ' קעו.

⁶ מפרשי הירושלמי, כמו קרבן העדה ופני משה, התאימו את הדיון בתלמוד הבבלי לתלמוד הירושלמי, ובעקבותיהם הלכו רבים מהאחרונים שנזכרו לקמן. לדברינו, בתלמוד הירושלמי לא נאמר שדרשת הפסוק נועדה להתיר את הרכבת השעיר החולה על הכתף, כשיום כיפור חל בשבת. אחרונים נוספים עסקו בסוגיה זו: הרב אריה לייב ממיע, שו"ת **שאגת אריה** סי' ע; הרב יואב יהושע וינגרטון, שו"ת **חלקת יואב**, או"ח סי' כט; הרב יעקב משה חרל"פ, **בית זבול** ג, סי' יט; הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, **פסקים וכתבים**, או"ח, א, סי' קד; הרב יעקב בצלאל ז'ולטי, "מצוות שילוח

השעיר", **משנת יעב"ץ**, אורח חיים סי' נו-נז; הרב עזריאל אריאל, **שערי היכל: יומא**, עמ' שנב-שנג. וראו שם אחרונים נוספים שעסקו בסוגיה זו.

⁷ ההבדלים מעין אלו בין הבבלי לירושלמי הם רבים, ומאפיינים את התלמודים. ראו בעניין זה: הרב פרופ' נריה גוטל, "תורת ארץ ישראל – התלמוד הירושלמי במשנת הרב קוק", **ישועות עוזו** - ספר זכרון לרב עוזי קלכהיים ז"ל, עמ' 390-412; הרב יהושע וייצמן, **מיטב הארץ**, עמ' 31-37, 75-78.